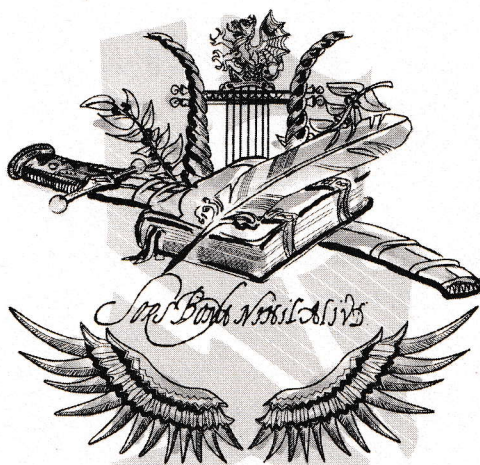

Grandpierre K. Endre

AZ ÖRDÖG APOSTOLAI

Zrínyi Miklós,
a költő és hadvezér
ifjúságáról

Barcsik Géza illusztrációival

Titokfejtő Lap- és Könyvkiadó
Budapest, 2014

A borítót készítette
Barcsik Géza
festő és grafikus

© Grandpierre Atilla
© Titokfejtő Lap- és Könyvkiadó

HAZATÉRÉS

Bogárhátú főúri kocsi bukdácsolt 1637 kora tavaszának egy hűvös napján a kursaneci erdő zsongózöld folyosóin. Az oldalára ezüsttel rótt kétszárnyas, hárombástyás Zrínyi-címert csaknem teljesen elfedték a ráfröcskölt sárretegek. Panaszosan hintázó féderes ülésének hangját elnyelte a kocsit kísérő fegyveresek lovainak cuppogása, s a megrakott, sátorponyvával letakart málhásszekerek nyikorgása. Első pillantásra látni lehetett, hosszú utat hagytak maguk mögött: a lovak sörénye besározódott, lábukra harisnyát húzott a sár; a kenőcs után síró kerekekre vaskos avarkucsma göngyölődött. A lovak hátán zötykölődő fegyveres katonákat – mintegy húszan lehettek; olaszok, horvátok, magyarok vegyesen – külsejükből ítélve inkább holmi kóbor szegénylegényeknek lehetett vélni, semmint egy utazó főúr kíséretének: arcukat torzonborz szakáll fedte, ruhájukat elnyűtte a nap, az eső, cafrangossá tépte az erdő, s durva posztóból varrt kabátjukon jókora pörzsölések, fekete foltok éktelenkedtek: a rőzsetűz melletti éjszakai virrasztások nyomai.

A fegyvereseknek mintegy kétharmada elől és a kocsi oldalánál haladt, a többiek – utóvédként – a málhásszekereket követték. Fegyveres kíséret nélkül csöppet sem volt tanácsos utazgatni ekkoriban. Még egyik várostól a másikig, egyik falutól a másikig sem volt biztonságban az ember élete, hát ilyen irdatlan nagy úton, amilyent ők tettek meg vad hegyvidékeken, rengetegeken át. Prédára leső német zsoldosok, portyázó törökök, könyörtelen-

ségükért és garázda életükért az „ördögök apostolai” néven emlegetett szabad hajdúk, földjüktől futott, kiéhezett jobbágyok, martalócok csellengtek mindenfelé, akik csak egyféle jogot ismertek: az erőszak jogát, és egyféle igazságot: a fegyverekét.

A kocsiban, mely csigamódra vánszorgott előre a hepehupás erdei úton – ha ugyan útnak lehet nevezni azt a vízmóságokon, szurdokokon kanyargó, régi patak- és keréknyomoktól tarjagos csapást, melyet mindegyre szem elől veszettek – az olaszországi tanulmányútjáról megtérő fiatal Zrínyi Miklós ült.

Boltozatos homloka alatt nyugtalan tűzű, nagy szemek lobogtak. Csontos arcát, melyet az olasz nap csaknem feketére cserzett, sűrű barna haj keretezte, mely hullámosan omlott le szélesgallérú, fekete köpenyére. Nem kényelemszeretetből rázatta magát a kocsival, de nyitott könyvet tartott a kezében: Torquato Tasso, a nagy olasz költő Megszabadított Jeruzsálem című eposzának egy bőrből kötött, olasz nyelvű példányát. Miklós szenvedélyesen bújtá a könyveket; minden érdekelte, amiből meríthetett, amivel tudását gyarapíthatta, ha olvasott, rendszerint annyira belemélyedt, hogy minden másról megfeledkezett.

Ezúttal azonban, bármennyire is érdekelte olvasmánya, sehogy sem haladt előre vele. Minduntalan letette a könyvet, és tekintete elkalandozott. Nem a tavaszodó táj terelte el a figyelmét – saját jövőjének bonyolult kérdései foglalkoztatták. Élete nagy és válságos fordulóponthoz érkezett. Eddig mások rendelkeztek fölötte. Idejének zömét nevelők – gyámok, papok, professzorok és iskolamesterek – felügyelete mellett az iskolapadban töltötte. Apjának korai, váratlan halála után apró gyerekként került el otthonról és – tanulmányainak befejeztével – mint serdülő ifjú, független férfi tért haza. Úgy érezte, mintha kitárulna előtte a világ, mintha a gráci és nagyszombati jezsuita iskolák szigorú kötöttségéből – ahol előzetes

engedély nélkül szólniok, mozdulniok sem lehetett – a cselekvés korlátlan szabadságának mámorító világába lépne; a gyermekkorból egyenesen a férfikor küszöbére... A szárnyait bontogató fiatal madár érezhet ilyesfélét mikor először szánja magát repülésre, hogy szárnyaival magához ölelje a teret – a magasságot és a távolságot.

Zúgtak, susogtak az erdő fái, mintha őt üdvözölnék. Homályos emlékek rajzoltak fel; egy elsüllyedt világ, a kisgyermekkor emlékei, de Zrínyi elhessegette őket: a jelen és a jövő nagy kérdései izgatták. Egyre az előtte álló feladatokat próbálta felmérni, s alig várta, hogy hazaérjenek.

Mikor a ritkuló fák lombjai fölött feltűnt a távolból a csáktornyai vár, fehéren, mint csontból faragott játékszer, s parányian, hogy elfért volna az ember tenyerén, úgy érezte, nem bírja ki tovább a kocsiban.

Szólt lovászának, kilépett a kocsiból, és nyeregbe szállt.

A vár bástyái fölé babszem nagyságú fehéres füstgomolyok emelkedtek: a vár falán elhelyezett mozsárágyúk füstje. Nemsokára tompa morajlás reszkettette meg a levegőt.

– Ez nekünk szól! – mosolyodott el Zrínyi.

– Nekünk? – csóválta meg a fejét Spira György, a lovasok vezetője. – Sasszeme legyen, aki eddig ellát.

– Hát kinek? – ütődött meg Zrínyi.

Spira nem felelt, csak a vállát vonogatta.

Valóban hihetetlennek látszott, hogy ilyen messziről észrevegyék őket. A szemerkélő esőben, mely lassan záporra sűrűsödött, ügetésre fogták a lovakat. Mikor a vár falai alá értek, különösképpen ismét felmorrant egy-két mozsár.

Az ozályi várban zűrzavar támadt. A galibát Zrínyi öccse, a

tizenöt éves Péter okozta. Péter pirospozsgás, fekete hajú kamasz volt, félig gyerek, félig férfi, afféle átmeneti lény két világ között. Két évvel fiatalabb, egy fejjel alacsonyabb volt Miklósnál, de felső ajkát, mely kissé duzzadtan, durcásan simult az alsóra, s mely mögött ritkásan álló hófehér fogak rejtőztek, már sötét pihék árnyalták. Könnyű csengésű hangja olykor váratlanul reszelős dörmögésre váltott, olyasformán, mintha a hegedű húrjain a nagybögő hangjai rezegnének fel. Természete is ilyen volt. Makrancos, fékezhetetlenül szilaj, szélsőségek között hanyódó. A lovaglást, kardforgatást szerette, s mindezt felnőtt pózzal, szenvedélyes odaadással. Marcona képpel borozgatott kedves horvát katonái társaságában, de ha erős itallal kínálták, önkéntelen félmozdulattal a torkához kapott, és könnybe lábadt a szeme. Rajongott a zenéért, különösen az ősi horvát hangszerért, a dávoriért, melyet maga is előszeretettel pengetett, és ha az ozályi várban, ahol tartózkodott, a katonák dávori-szó mellett valamelyik kedves énekét fújták, ábrándozó, gömbölyű arcával olyan volt köztük, mint Raffael festményein a kis angyal. Mihalits, a vén ozályi tisztartó jóelőre tudomására hozta bátyja várható érkezésének időpontját. De Péter avval intézte el a figyelmeztetést, hogy felkapta a borral teli kupáját, és Miklós egészségére fenéig ürítette.

Később Mihalits újra szóba hozta a dolgot, hozzátéve, hogy ideje lenne már készülődni.

– Van még idő! – vélekedett Péter. – Bízd csak rám, öreg, ne ösztökélj minduntalan!

Mihalits sértődötten vonult el. Nemsokára dolga akadt a majorsági földeken. Péter meg ismét belefeledkezett a katonák hetyke lábszárverős táncába, a dávori zengésébe. Ujjait göndörfürtös sűrű hajába fúrta, fekete bogárszemei a táncolók mozdulatait követve mámorosan csillogtak.

Mihalits megjött. Pétert ott találta, ahol hagyta.

– Csak vígan tovább! – szólt oda epésen. – Hisz gondolom, bátyádurad immár szerencsésen megérkezett.

– Az ám, Miklós! – kiáltott Péter, és úgy ugrott fel, mint aki alá tüzet gyújtottak. – Tyhű, a teremtésit!

Céltalanul futkosott ide-oda, és a homlokát dörzsölgette, mint aki mély kábulatból ébred.

– Miért nem szóltál előbb?! – mordult rá Mihalitsra.

– Szóltam én, uram – mentegetőzött Mihalits –, de hasztalan.

– Szóltál – ismerte el Péter –, de túl korán.

– Most meg uram, túl késő.

– Odaérhetünk-e még idejében?

– Idejében?... Hacsak az ördögöt meg nem patkolod.

Tehát lekésett! Lekésett, pedig mindenáron ott akart lenni bátyja fogadásánál a csáktornyai várba. Ott kell lennie, így kívánja a szokás, az alkalom, de főleg azért, hogy üdvözölhesse, megölelhesse, és megtudja mi hírt hozott. Lehetetlen, hogy ne legyen ott!

Pétert eszeveszett sietség szállta meg. Gyakori eset ez olyan embereknél, akik fontos teendőiket egyre húzzák-halogatják, s az utolsó pillanatra hagyják. Magára kapta skófiummal kivarrt dolmányát, fejébe csapta kócsagtollas bársonysüvegét, kirohant, és a lova után kiáltott. Még azt sem győzte kívárni, hogy kis mokány lovára, a Kedvesre, rátegyék a nyeret: futtában, hassal fordult rá, s a szőribe fogódzva kinyargalt a várból. Mihalits a homlokát csapkodta, és nem éppen hízelgő szavakat mormolt utána.

Kapkodva, sebbel-lobbal készültek fel a melléje rendelt kísérők is. Mít volt mit tenni? – követniök kellett uruk példáját. Ismervén fékezhetetlenül szilaj természetét, ördögös lovaglásait, tudták, nincs vesztegetni való idejük, ha utol akarják érni. Lóra kaptak

hát úgy, ahogy voltak, s nagy szívfájdalmukra otthon maradtak a borral teli kulacsok, s a finom elemózsia, amelyre pedig már jó előre fenték a fogukat. Mihalitsnak az utolsó pillanatban gondja volt rá, hogy egy felszerelt tartaléklovat küldjön velük, mert számolt azzal, hogy a hosszú út s a vad lovaglás a nyergeletlen lovon bizonyára csúful feltöri majd az úrfi ülepét.

Mire kiértek a várból és alánéztek a festői szirtról, melyre a vár épült, Péter már jókora egerutat nyert: ott füstölgött át lovával a szemközti dombháton és eltűnt, mindössze egy felszálló, keskeny porcsíkot hagyva maga után. Megszállottként vágatott völgybe le, dombra fel. Cifra bársonysüvege leesett – oda se neki! Kibomlott haját vízszintesre terítette a szél. A ló patája szikrákat vert a köveken, szökőkutakat a pocsolyákon. Az árkoknál, földkupacoknál magasba dobta, a fordulóknál csaknem kiröpítette lovasát, s az úgy csúszkált rajta, mint kutya a síkos tutajon.

A kísérők kegyetlenül hajszolták lovaikat, hogy beérjék. Sötétzöld fenyves-szigetek, szélborzolta ezüstös tavacsák, szőke bükkösök maradtak el szeszélyesen váltakozva, de bizony a távolság csak nem fogyott köztük. Ádáz kedvükben voltak. Csurgott arcukról a veríték, lelküket majd kirázta a veszett rohanás, s kis híja, hogy szét nem robbantak a dühtől: össze-összekoccanó fogaik mögül szitokszilánkok siseregtek.

– Megállj! Nagyságos úr! – óbégattak utána torkuk szakadtából. – Hé, hé, megállj!

– Megöli a szerencsétlen párát, megöli! – üvöltözött egy másik.

– Hoó, hoó, megállj, nagyságos úr! Kár azért a lóért!

– Hoó, hé, lovat hoztunk!

– Itt az almásderes, a Villám!...

Kiáltozhattak. Péter – hallotta, nem hallotta? – rájuk sem

hederített. Rángatta a kötőféket, sarkaival a ló vékonyát döfölte. Hanem a pejko csakugyan kezdett elkészülni az erejével. Egyre lomhábban futott, és nagy fehér tollakat: tajtékot hullatott. Mozgása is imbolygóvá vált, mintha beszeszelt volna.

– Tüstént felbukfencezik! – jósolgatták a háta mögött. – Tüstént kiadja a páráját!

– Megöli, ugye mondtam, hogy megöli!

– Már nem viszi sokáig!

De a pejko csak nem akart kidőlni, derekasan állta a sarat. A nagy lovak sima futással falták az utat, és egyre közelebb kerültek. A szemező esőben már Csáktornya felé közeledtek.

Musza, a hórihorgas őr észrevette őket a bástyáról, és elkiáltotta magát:

– Jönnek! Hejhó, jönnek!

– Jönnek! Jönnek! – zúgott fel százszoros erővel, mint a visszhang, a várból a sokaság kiáltása. Az állingáló csoportok nyüzsögni kezdtek. Futó katonák csoportjai szelték át itt is, ott is a várudvart. Fegyvereik meg-megcsörrentek, amint helyüket keresve egymásnak ütődtek. A várfalon megszólaltak a tülkök, trombiták, elbődült a seregdob, felmorrantak a mozsarak: öblös buffogásuk fényes, könnyű lemezekként széttördelte, széthajigálta a vásári zsivajgás tarka hangjait.

Péter riadtan lesett fel a várra. Mi történt? Miért ez a nagy zenebona? Most jött volna meg Miklós? Bizonyára!... Tehát mégis elkésett!... Óh, csak egy kevéssel indult volna hamarább!...

Szilajon rugdalni, öklözni kezdte végkimerüléssel küzdő lovát. A szerencsétlen pejko, maradék erejét összeszedve, megrogyó lábakkal utoljára nekilendült, s a kopogó várhídon, az ujjongó, vivátozó vitézek sorfala közt besodorta gazdáját a várba.

Szemközt a várbeli előkelőségek, főember-szolgák díszruhás

csoportja zárta el az utat. A pejko szédelegve, fáradtságtól hályogos szemmel egyenesen feléjük tartott, s már-már beléjük gázolt. Péter két kézzel belemarkolt a sörénybe, és teljes erőből hátrarántotta az állat nyakát, hogy megállítsa. A pejko tompa, hörgésszerű hangot hallatott, nyaka felnyúlt, feje hátrabicsaklott, mintha fel akarna egyenesedni, s aztán földre puffant ledobott zsákként, és elnyúlt, nyelve kifordult a fogai közül, és opálos szembogara megmerevedett; már nem volt benne élet.

– Kedves! – Péter sötét pihével borított ajkai megrebbentek. Kezének egy ösztönös mozdulatával gyöngéden, ösztökélően megsimogatta, mintha azt hinné, becézésével, megbánásával felkeltheti. Fájdalom hasogatta a torkát. Ki érti meg, mit jelent számára ez a kis pejko? Hisz úgy hozzá nőtt a szívéhez, mintha legjobb pajtása lenne. Játékos kedvű volt, tüzes és értelmes, mintha emberi lelke volna. Micsoda nyaktörő mutatványokat vitt véghez vele: hegyes karópalánkot, árkot, patakokat ugratott át vele, megszégyenítve akárhány fejlett telivér mént, tüzes, széles szügyű kancát, s ha fölborultak, macskaügyességgel mindig úgy esett, hogy gazdájának ne legyen baja; úgy gurult tova, mint egy nagy puha labda, hogy aztán talpra ugorjon, és bolondos nagy szökésekkel, nyerítőzve visszatérjen hozzá, és csiklandó meleg orrával hempergesse. Mert kezes volt, hízelgő, s ha kezéből etette, érdes nyelvével végignyalogatta a tenyerét, ujjait játékosan, vigyázó kedveskedéssel harapdálta. Ha éjszakánként felkelt, mert gyakran vele álmodott, és lement az istállóba megnézni, nincs-e valami baja, hozzá dörgölődött, és remegő orrcimpáinak vibráló, csaknem emberi hangján adott kifejezést örömének... Miként tudja elviselni, hogy mégis ő hajszolta a halálba?... Soha, soha többé nem lesz ilyen lova!

Csak mintegy félálomban hallotta, hogy azt rebesgetik: „De

hisz ez Péter!” és felnézett. Hüledező, csalódott arcok meredtek rá mindenfelől. Felismerte köztük tekintélyes külsejű, potrohos, harcsabajszú Barbély Istvánt, a szécsi-szigeti jószágőrzőt; a kistermetű, betegesen sápadt, félénknek látszó Jóna Istvánt, a csáktornyai jószágkormányzót; Jankovics János, Horváth András és Vigh Balázs hadnagyokat; Pandúr Mátyás udvarbíró, Forstall Márk páter, aki hideglelősen vacogott, prűszkölt; valamint a tarfejű, sötét arcszínű káplánt, Cosimo Miglianit.

- Tán először láttok? – kérdezte ingerülte.
- Ó dehogya is... csakhogya... – hebegte Migliani.
- Hol a bátyám? – kérdezte Péter dühtől fojtott hangon. Jobb lábát, mely lovának hasa alá szorult, egy hever rántással sikerült kiszabadítania.

Migliani beszopta az ajkait. Pupillái kitágultak a rücskös, barna könnyzacskók fölött.

- Hát hiszen éppen ez az – motyogta – vagyis, mi azt hittük...
- Mit hittetek? Beszélj!
- Nagyságod helyett mi... őt vártuk, Zrínyi Miklós úr önágyságát.
- Úgy? Hát nem jött meg?
- Pitymallat óta várjuk.

Péter majd felöklelte a szemével. Nemcsak Miglianira, mindnyájukra dühös volt. Ellenségesen mérte végig őket: ha a gúny leghalványabb nyomát veszi észre, rájuk veti magát. De arcuk csak bamba megrökönyödést, szétfolyó ijedelmet tükrözött.

Amint így álltak, a sorok mozgolódni kezdtek. Néhányan felágaskodtak, és a nyakukat nyújtogatták. Mindenki a kapu felé fordult, melynek torkolatában, a zápor ezüstös függönyén át imbolygó, fekete árnyak jelentek meg: Miklós és kísérete jött meg.

A feszültség feloldódott. Az arcok felderültek. Péter kiáltása belefulladt az általános ujjongásba, éljenzésbe.

Miklós csuromvizes volt. Barna haja zilált csomókban tapadt az arcára. Homlokán, állán az eső apró gyöngyei reszkettek. Nedvességtől átítatott köpenye kifényesedett, mintha olvadt cukorba mártották volna; függőleges hullámokban tapadt a testére, és minden mozdulatára megzördült. Mindez rendkívül kellemetlen volt, s a rendetlenség, tisztatlanság benyomását keltette. Ráadásul a folyosószerűn kiképzett kapubejáraton hűvös légáramlások csaptak át, nyirkos párafoszlanýokat, esőcseppeket sodorva magukkal, és Miklós alig bírta titkolni, hogy fázik; háta lúdbőrözött, borzongott, és fogai összeverődtek. Sietve üdvözölte a körülötte állókat, némelyikkel leparolázott, vagy éppen – futólag és hűvösen – összeölekezett a barátság jeléül. Észrevette, hogy Migliani a kezében levő papírtkeercset bontogatva beszédre készül. Leintette. Megkérte, halassza későbbre. Elrendelte még, hogy az udvarban ácsorgó katonák, akik alaposan bőrig áztak, siessenek megszártkozni, ruhát cserélni, s avval néhány szolgától követve besietett a palotába. A katonák szerteszt szaladva, vivátozva köszönték meg gondoskodását.